

Rafał Radziwonka

AKT NADANIA SZLACHTWA ANTONIEMU FRYZE

W zasobie Archiwum Naukowego Muzeum Warszawy można znaleźć wiele interesujących dokumentów i kolekcji. Do najciekawszych, bez wątpienia, należy zbiór archiwaliów królewskich. Chodzi tu o pisma wystawione przez monarchów I Rzeczypospolitej pochodzące z lat 1563–1793.

Jednym z przykładów takiego dokumentu jest ten o sygnaturze MHW A/I/1923, czyli *Akt nadania szlachectwa generalnemu kontrolerowi mennic oraz współzałożycielowi Kompanii Manufaktur Wełnianych Antoniemu Fryze przez króla Stanisława Augusta Poniatowskiego w dniu 11 VIII 1768 r.* Stanowi on właściwie list dyplomatyczny – pięknie ilustrowany, oprawiony w płócienną oprawę dokument zaopatrzony w dwie pieczęcie lakowe zawieszane na sznurkach. Na jego przedzie został wytłoczony herb Rzeczypospolitej wraz z herbem królewskim – Ciołkiem. Wszystko to otoczono motywami ozdobnymi.

Właśnie ten dokument stał się podstawą edycji.

Przywilej nobilitacyjny ma cztery pergaminowe kartki zapisane kaligraficznym pismem rękopiśmiennym, czarnym atramentem. Intytulacja monarsza (wymienione imię i nazwisko króla wraz jego pełną tytułaturą) wraz z odniesieniem do Boga, zostały częściowo wyzłocone. Dodatkowo na stronie trzeciej znajduje się ilustrowany herb, jaki otrzymali Antoni Fryze z małżonką i ze swoim legalnym potomstwem. Na ostatnich stronach umieszczono wykaz urzędników centralnych i ziemskich (zarówno z Korony, jak i Wielkiego Księstwa Litewskiego), którzy byli obecni na sejmie w 1768 r.

Jak już wspomniano, do dokumentu płóciennymi sznurkami w kolorze brązowym, zakończonymi ozdobnymi frędzlami, zostały przyczepione trzy srebrne puszki. Jedna z nich jest pusta, natomiast w dwóch pozostałych umieszczono

czerwone pieczęcie lakowe – koronne (większą i mniejszą). Celem tego było dodatkowe uwierzytelnienie wystawienia przywileju przez króla oraz kancelarie koronne (kanclerza wielkiego i podkanclerzego).

Warto dodać, że nobilitacje (nadanie szlachectwa) mogły zostać dokonane wyłącznie podczas obrad parlamentu oraz musiały być opublikowane w konstytucjach sejmowych. Dlatego nazwisko Antoniego Fryze (i jego brata Jana) znalazło się w jednym z tomów monumentalnej publikacji *Volumina Legum. Leges, statua, constitutiones et privilegia Regni Poloniae, Magni Ducatus Lithuaniae. Omniumque provinciarum annexarum, a comitiis visliciae anno 1347 celebratis usque ad ultima regni comitia* [Prawa, konstytucje i przywileje Królestwa Polskiego, Wielkiego Księstwa Litewskiego i wszystkich prowincji należących na walnych sejmach koronnych od sejmu wiślickiego roku pańskiego 1347 aż do ostatniego sejmu.] – chodzi tu o tom VII (*Ab Anno 1764. Ad Anno 1768. Acta Reipublicae Continens*).

Na sejmie nadzwyczajnym w 1768 r. (obradował od 5 X 1767 r. do 5 III 1768 r.) zostały przyjęte *Konstytucje Sejmu Extraordinaryjnego w Warszawie w roku 1767 r. dnia 5 Października złożonego i zaczętego, a z limitacji i prolongacji w roku 1768 dnia 5 Marca, przy rozwiązaniu Konfederacji Generalnych Koronnej i Wielkiego Księstwa Litewskiego zakończzonego, ex consensu Ordinum totius Reipublicae ustanowione*. I w tych konstytucjach pod pozycją 803 znalazły się „Nobilitacje zasłużonych osób” (w tym Antoniego Fryze i jego brata – Jana).¹ I właśnie od momentu wydania dyplomu nobilitacyjnego oraz opublikowania konstytucji bracia Fryze z rodzinami mogli tytułować się szlachciami. Tego tytułu zezwolono im używać wszędzie i przy każdej okazji – na tarczach, chorągwiach, domach, grobach i pierścieniach.

Antoni Kazimierz Fryze [Friese]² urodził się w dniu 25 II 1721 r. w Warszawie³. Pochodził z rodziny katolickiej od dłuższego czasu osiadłej w stolicy. Jego rodzicami byli Piotr Fryze i Magdalena Brantowna⁴. Po otrzymaniu gruntownej edukacji został przyjęty na dwór królewski Augusta III Sasa, gdzie wkrótce stał się Generalnym Kontrolerem Mennic Królewskich. Właśnie dlatego w źródłach nazywany był *equitis aurati*⁵. Pod koniec życia został radcą królewskim (*consillarius*).

Należał też do założycieli Kompanii Manufaktur Wełnianych, która powstała 11 IV 1766 r. z inicjatywy monarchy Stanisława Augusta Poniatowskiego. Uważa się ją za jedną z pierwszy spółek akcyjnych na terenie Rzeczypospolitej.

1 *Volumina Legum*, t. VII, Petersburg 1860 r., s. 373–374.

2 Tak w PSB, jednak w księgach metrykalnych zapisano, że ochrzczono Antoniego Sebastiana [patrz niżej].

3 Parafia św. Jana Chrzciciela w Warszawie, Księga chrztów nr 115, *Liber Baptisatorum Ecclesiae Metropolitanae ad die 1-ma Januarii 1720 ad diem 15-ma Anno 1725 Finitum*, s. 60: Dnia 25 lutego 1721 r.: *Ja Józef Brzozowski, wikariusz tejże Kolegiaty, ochrzcił dziecko o imieniu Antoni Sebastian, urodzone 25-go tegoż miesiąca w nocy. Rodzicami byli zaszczytni państwo Piotr Fryz i Magdalena [Brantowa], prawowita małżonka. Rodzicami chrzestnymi byli urodzeni państwo Franciszek Rosłanowicz i Katarzyna Klicka.*

4 Parafia św. Jana Chrzciciela w Warszawie, Księga małżeństw nr 307, *Liber Copulatorum. Ad Insignem Collegiatam S. Joannis Baptistae continens. Annum Domini A Mense Septembris 1711 usque ad Annum Diem 1-mam Mensis Aprilis*, s. 37: Dnia 12 VIII 1714 r. ślub pomiędzy Piotrem Fryzem a Magdaleną Brantowną, incołą Starej Warszawy.

5 „Złoty kawaler” (?). „Equitus” można przetłumaczyć jako „ekwita”, czyli w starożytnym Rzymie wyższa klasa społeczna, związana przede wszystkim z handlem i administracją (w odróżnieniu od senatorów).

O wysokiej pozycji Antoniego Fryze świadczy fakt, że głosami 38 akcjonariuszy powołano go na jednego z dwunastu asesorów – ludzi faktycznie rządzących Kompanią. Pełnił urząd sekretarza, czyli pisarza. Z jego inicjatywy powstał dokument zatytułowany *Księga wszystkich dziejów rozporządzeń, które Kompania na założenie w kraju fabryk wełnianych z zezwolenia Najjaśniejszego Stanisława Augusta ... sprawować będzie*.⁶

Antoni Fryze ożenił się z Anną z Bełchowiczów (około 1740 r.), z którą miał trzech synów.⁷

Zmarł 9 X 1791 r. w Warszawie i został pochowany w kolegiacie św. Jana Chrzciciela na Starym Mieście w grobie ojców Mansjonarzy.⁸

Tekst źródłowy MHW A/I/1923 był edytowany na podstawie *Instrukcji wydawniczej dla źródeł historycznych od XVI wieku do połowy XIX wieku* Kazimierza Lepszego (Warszawa 1953).

Według jej zaleceń pisownia i interpunkcja zostały zmodernizowane. Dodatkowo (aby ułatwić odbiór tekstu) wszystkie łacińskie wtrącenia i zapiski zostały przetłumaczone na język polski.

MHW A/I/1923

Akt nadania szlachectwa generalnemu kontrolerowi mennic oraz współzałożycielowi Kompanii Manufaktur Wełnianych Antoniemu Fryze przez króla Stanisława Augusta Poniatowskiego w dniu 11 VIII 1768 r.

Jest to dokument nobilitacyjny i nadanie herbu nie tylko samemu Antoniemu Fryze, ale również jego małżonce Annie z Bełchowiczów i synom.

Dokument dwujęzyczny: łaciński i polski.

Warszawa

11 VIII 1768

pergamin, karton, skóra, lak, srebro, sznurek

rękopis, iluminacja, tłoczenie

wys.: 39 cm, szer.: 27 cm.

6 Kapitał zakładowy Kompanii miało tworzyć 777600 złotych polskich, które podzielono na 120 akcji. Sejm nadzwyczajny w 1768 r. zatwierdził statut Kompanii. Jej prezesem został kanclerz wielki koronny Andrzej Hieronim Zamojski. Manufaktury Kompanii miały być usytuowane w ekonomicznych i wykonywać m.in. zamówienia dla wojska. Jednak spółka nie rozwinęła się na skutek trudności produkcyjnych i finansowych, a powstałe zakłady przynosiły straty. Ostatecznie Stanisław August Poniatowski podjął decyzję o likwidacji spółki w dyplomie z 23 IV 1772 r.

7 Włodzimierz Dzwonkowski, *Friese Kazimierz Antoni* [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. VII, Kraków – Wrocław 1958, s. 149.

8 Parafia św. Jana Chrzciciela w Warszawie, Księga zgonów nr 504, *Metrices Mortuorum Ecclesiae Metropolitanae a die 1-ma Februarii 1780 ad 31-ma Majus Anni 1796 Finitum*, s. 291: Dnia 9 października 1791 r. Urodzony pan Antoni z Borchów Fryze, radca Jego Królewskiej Mości, żonaty z Anną Bełchowicz. Lat 70 i prawie osiem miesięcy. Gangrena zdrowie pochłoneła, Sakramentami opatrzony, pochowany w grobie przewielebnych ojców Mansjonarzy znajdującym się w kolegiacie warszawskiej.

TEKST:

W Imię Pańskie. Amen.

Na wieczną rzecz pamiętkę.

My, Stanisław August, z Bożej łaski król polski, wielki książę litewski, ruski, pruski, mazowiecki, żmudzki, kijowski, wołyński, podolski, podlaski, inflancki, smoleński, siewierski i czernichowski.

Wiadomo czynimy wszystkim terażniejszego i przyszłego wieku ludziom niniejszy przywilej Nasz dyplomatyczny widzącym, czytającym lub o nim słyszającym. Między innymi królów własnościami, ta jest nie poślednia, aby zasłużone w Królestwie osoby, równą swym cnotom odbierały nagrodę. Gdy więc między innymi mieliśmy | (1) i mamy przez senatorów, ministrów i posłów na Sejm⁹, terażniejszy zgromadzonych zalecone usługi urodzonego Antoniego Fryze, generalnego kontrolera mennic Naszych, Nam i najjaśniejszemu *Predecessorowi* Naszemu¹⁰ w różnych okazjach czynione. Któregośmy podczas szczęśliwej koronacji Naszej dla tych zasług i chwalebnych przymiotów *pro Evite Aurato* kreowali. Więc za zgodą wszystkich stanów za rzecz słuszną uznaliśmy pomienionego urodzonego Antoniego Fryze i jego potomstwo z urodzoną Anną z Bełchowiczów w małżeństwie spółdzone, prerogatywą szlachectwa przyozdobić i zaszczycić, jakoż niniejszym listem dyplomatycznym przyozdabiamy i zaszczycamy oraz tegoż urodzonego Antoniego Fryze wraz z potomstwem obojga płci, za prawdziwą i niewątpliwą szlachtę Królestwa tego i Wielkiego Księstwa Litewskiego, tudzież prowincji należących ogłaszamy i wszystkimi wolnościami, prawami, uczestnictwami, przywilejami, prerogatywami, którymi się inna szlachta Królestwa tego zaszczycają, rzeczonemu urodzonemu Antoniemu Fryze i potomstwu jego zaszczycać się i onych używać według przepisu prawa pozwalamy. Aby zaś z dobroczynności Naszej i Rzeczypospolitej trwała wieczna pamięć, onemu i potomstwu jego herb jest w polu na trzy części podzielony, w pierwszej części całej osoba starożytna z oszczepem, przepasana laurem Fryze na – | (2) zwana stojąca i oszczep ku ziemi trzymająca w polu zielonym, w drugiej części lilia francuska w żółtym polu, w trzeciej zaś części głowa królewska ukoronowana w polu białym, nad tym zaś herbem ku wierzchowi hełm z koroną, jako się w rysunku pokazuje, nadajemy.

I aby tegoż herbu i znaku we wszystkich sprawowaniach na tarczach, chorągwiach, domach, grobach, pierścieniach, w każdym czasie pokoju i wojny tak jak inna szlachta Korony Polskiej i Wielkiego Księstwa Litewskiego używają, i on z potomstwem swym używał pozwalamy. Przykazujemy zatem wszystkim i każdemu z osobna, tak duchownym, jako i świeckim królestwa Naszego stanom, do których to należy, aby pomienionego urodzonego Antoniego Fryze | (3) wraz z potomstwem jego obojga płci, wiecznymi czasami za prawdziwą szlachtę Korony Polskiej i Wielkiego Księstwa Litewskiego, tudzież prowincji

9 Sejm warszawski nadzwyczajny, który obradował w Warszawie w okresie od 5 października 1787 do 5 marca 1768 roku.

10 Chodzi o Augusta III Sasa, króla polskiego oraz elektora saskiego w latach 1733-1763.

należących, mieli, uznawali, mianowali i szanowali oraz wszystkich praw, wolności, przywilejów i prerogatyw szlachcie służących zażywać dopuszczali i przeszkód nie czynili, dla łaski Naszej królewskiej, i pod karami wyraźnie przeciwko urągającym się i zelżywości czyniącym, albo stanowi szlacheckiemu ubliżającym postanowionymi przykazujemy, a dla wiary i świadectwa niniejszy list dyplomatyczny ręką Naszą podpisany, pieczęciami przyzwoitymi stwierdzić rozkazaliśmy.

Działo się w Warszawie, podczas Sejmu. Dnia 11 miesiąca sierpnia roku pańskiego M.D.CCLXVIII., panowania Naszego IV. roku.

W przytomności najprzewielebniejszego księcia Gabriela Podoskiego¹¹, arcybiskupa gnieźnieńskiego, prymasa i pierwszego księcia; przewielebnych Antoniego Ostrowskiego¹², kujawskiego i pomorskiego, Hieronima Szeptyckiego¹³, płockiego, Ignacego Krasickiego¹⁴, księcia warmińskiego, Andrzeja Młodziejowskiego¹⁵, przemyskiego, i kanclerza wielkiego koronne – | (4) go, Feliksa Turskiego¹⁶, chełmińskiego, Stefana Giedroycia¹⁷, inflanckiego, biskupów. Wielmożnych Antoniego księcia Jabłonowskiego¹⁸, poznańskiego, Mikołaja

- 11 Gabriel Jan Podoski herbu Junosza (17 III 1719–3 IV 1777) – arcybiskup gnieźnieński i prymas Polski w latach 1767–1777, konsyliarz Rady Nieustającej od 1776 r., prepozyt krakowskiej kapituły katedralnej w latach 1754–1767, opat komendatoryjny [diecezjalny] paradycki, tyniecki i miechowski w 1775 r. W 1775 r. został pisarzem wielkim koronnym, a w 1759 r. referendarzem wielkim koronnym. Emanuel Rostworowski, *Podoski Gabriel* [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXVII, Wrocław 1982–1983, s. 149–161 oraz *Urzędnicy centralni i nadworni Polski XIV – XVIII wieku. Spisy*, oprac. Krzysztof Chłapowski, Stefan Ciara, Łukasz Kądziela, Tomasz Nowakowski, Edward Opaliński, Grażyna Rutkowska, Teresa Zielińska, Kórnik 1992, s. 98.
- 12 Adam Kazimierz Ostrowski herbu Grzymała (31 III 1713–26 VIII 1784) – arcybiskup gnieźnieński w okresie 23 VI 1777 r. – 26 VIII 1784 r., biskup inflancki od 2 VI 1753 r., kujawski i wrocławski w latach 1763–1776, konsyliarz Rady Nieustającej w 1775 r., opat komendatoryjny tyniecki i łódzki w 1782 r., kanonik łucki w 1737 r., pleban goszczyński i proboszcz mniszewski. Hanna Dymnicka – Wołoszyńska, *Antoni Kazimierz Ostrowski* [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXIV, Wrocław – Warszawa 1979, s. 540–546.
- 13 Hieronim Antoni Szeptycki herbu własnego (1700 – 9 VIII 1773) – biskup pomocniczy łucki w latach 1739–1759, a następnie biskup płocki od 24 września 1759 r. do 9 sierpnia 1773 r. Łukasz Galas, *Szeptycki Hieronim Antoni herbu własnego* [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XLVIII, Warszawa – Kraków 2012, s. 232–235.
- 14 Ignacy Błażej Franciszek Krasicki herbu Rogala (3 II 1735–14 III 1801) – biskup warmiński od 1767 r., arcybiskup gnieźnieński od 1795 r., książę sambijski, hrabia Świętego Cesarstwa Rzymskiego, prezydent Trybunału Głównego Koronnego w Lublinie w 1765 r., proboszcz przemyski, kustosz kapituły katedralnej lwowskiej w 1765 r., poeta, prozaik, publicysta i encyklopedysta, kawaler maltański, w 1766 r. został mianowany biskupem tytularnym Verinopolis [miasto i biskupstwo w Galacji – centralnej Anatolii w Turcji]. Zbigniew Goliński, *Krasicki Ignacy Błażej* [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XV, Wrocław 1970, s. 144–150.
- 15 Andrzej Mikołaj Stanisław Kostka Młodziejowski herbu Korab (1717–20 III 1780) – podkanclerzy koronny w latach 1764–1767, kanclerz wielki koronny w latach 1767–1780, biskup diecezjalny przemyski w latach 1766–1768, biskup diecezjalny poznański, w latach 1768–1780, konsyliarz Rady Nieustającej w 1775 r. oraz opat komendatoryjny hebdowski w 1775 r. Wiesław Müller i Wacław Szczygielski, *Młodziejowski Andrzej Mikołaj* [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXI, Wrocław 1976, s. 428–432.
- 16 Feliks Turski herbu Rogala (14 I 1729–31 III 1800) – biskup chełmski w okresie 22 IV 1765 r. – 4 III 1771 r., biskup łucki od 1771 r., biskup krakowski od 20 XI 1788 r., od 1773 r. proboszcz międzyrzecki, konsyliarz Rady Nieustającej oraz członek konfederacji targowickiej. [Wikipedia. Wolna encyklopedia; Turski Feliks, dostęp 30 X 2020].
- 17 Jan Stefan Giedroyc herbu Hippocentaurus (2 II 1730–23 III 1803) – biskup żmudzki od 30 III 1778 r. i inflancko-pityński od 22 IV 1765 r., biskup tytularny Verinopolis, sufragan białoruski w latach 1763–1765 oraz proboszcz kapituły katedralnej wileńskiej w 1768 r. Tadeusz Turkowski, *Jan Stefan Giedroyc* [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. VII, Kraków – Wrocław 1948–1958, s. 427–428.
- 18 Antoni Barnaba Jabłonowski (27 I 1732–4 IV 1799) – książę Świętego Cesarstwa Rzymskiego, wojewoda poznański od 1760 r., kasztelan krakowski od 1782 r., starosta burski, świecki i międzyrzecki (1754 r.) oraz czehryński (1780 r.), marszałek trybunału Głównego Koronnego w 1760 r. i 1765 r.; kawaler orderu Orła Białego (1761 r.), kawaler orderu Św. Huberta (1790 r.). Helena Wereszycka, *Jabłonowski Antoni Barnaba* [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. X, Wrocław 1962–1964, s. 216–218.

Ogińskiego¹⁹, wileńskiego, Ignacego Twardowskiego²⁰, kaliskiego, Franciszka Potockiego²¹, kijowskiego, Andrzeja Moszczyńskiego²², inowrocławskiego, Augusta księcia Czartoryskiego²³, ruskiego, Ignacego Cetnera²⁴, bełskiego, Józefa Podoskiego²⁵, płockiego, Bernarda Godzkiego²⁶, podlaskiego, Jerzego

- 19 Michał Kazimierz Ogiński, książę, herbu Oginiec (1728 lub 1730 lub 1731-31 V 1800) – generał lejtnant, hetman wielki litewski w latach 1768–1793, wojewoda wileński od 1764 r., pisarz polny litewski od 1748 r., cześnik wielki litewski od 1744 r., konsyliarz Rady Nieustającej, starosta ryczywolski w 1771 r.; kompozytor, pisarz, poeta i dramaturg. Jerzy Michalski i Alina Nowak-Romanowicz, *Ogiński Michał Kazimierz* [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXIII, Wrocław 1978, s. 624–630.
- 20 Ignacy Twardowski herbu Ogończyk (przed 1 XI 1724–11 II 1782) – wojewoda kaliski w latach 1763–1775 oraz lubelski od 1778 r., kasztelan poznański w latach 1760–1763, kasztelan międzyrzecki w latach 1754–1760, wójt nakielski w 1771 r., marszałek Rady Nieustającej w latach 1776–1778, konsyliarz Rady Nieustającej w 1775 r., komisarz z Senatu Komisji Skarbowej Koronnej oraz prezes Lubelskiej Komisji Boni Ordinis w 1780 r. *Urzednicy Wielkopolscy XV – XVIII wieku. Spisy*. oprac. Adam Bieniaszewski, Wrocław 1987, s. 234 oraz Aleksander Czaja, *Między tronem, buławą, a dworem petersburskim. Z dziejów Rady Nieustającej 1786–1789*. Indeks osób opracowała Anna Kazimierska-Czaja, Warszawa 1988.
- 21 Franciszek Salezy Potocki herbu Pilawa (1700–22 X 1772) – wojewoda kijowski od 1756 r., wojewoda wołyński w 1755 r., krajczy wielki koronny w latach 1736–1755, marszałek Trybunału Skarbowego Koronnego w Radomiu w 1749 r., marszałek Trybunału Głównego Koronnego w 1726 r., starosta bełski w latach 1720–1767 oraz sokalski, jabłonowski i hrubieszowski. Maria Czeppe, *Potocki Franciszek Salezy* [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXVII, Wrocław 1982–1983, s. 814–823; *Urzednicy centralni i nadworni Polski XIV – XVIII wieku. Spisy*, s. 195 oraz *Urzednicy województwa bełskiego i ziemi chełmskiej XIV – XVIII wieku. Spisy*. oprac. Henryk Gmiterek i Ryszard Szczygieł, Kórnik 1992, s. 255.
- 22 Andrzej Moszczeński (Moszczyński) herbu Nałęcz (1717–18 XII 1783) – podkomorzy dworu królewskiego, starosta brzesko-kujawski (1745–1754) i dobrzycki (1746 r.), kasztelan inowrocławski (1754–1764), wojewoda inowrocławski (1764–1783), komisarz z Senatu do Komisji Skarbowej Koronnej w 1766 r. oraz senator rezydent w 1766 r. H. Dymnicka-Wołoszyńska, *Moszczeński Andrzej* [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, Wrocław 1977, t. XXII, s. 92–94.
- 23 August Aleksander Czartoryski herbu Pogoń Litewska (9 XI 1697–4 IV 1782) – starosta generalny ziem podolskich w latach 1750–1758, generał lejtnant wojsk koronnych w 1738 r., wojewoda ruski w 1731 r., pułkownik – komendant regimentu gwardii pieszej w latach 1729–1782, regimentarz generalny armii koronnej w 1764 r., starosta kościerzyński, kałuski, lucyński i latowicki w 1736 r., starosta lubocheński oraz starosta grodowy warszawski w latach 1742–1750. Był twórcą potęgi Familii Czartoryskich oraz współtwórcą jej polityki. Władysław Konopczyński, *Czartoryski Aleksander August, książę* [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. IV, Kraków 1938, s. 272–275.
- 24 Ignacy Aleksander Cetner herbu Przerowa (1728–1787) – marszałek wielki koronny Królestwa Galicji i Lodomerii od 1783 r., wojewoda bełski od 1763 r., oboźny koronny (dworski) w 1762 r., starosta różowski, hrabia Cesarstwa od 20 marca 1782 r., członek Komisji Skarbowej Koronnej. W 1768 r. został wyznaczony z Senatu do Asesorii Koronnej. W 1775 r. mianowano go cesarskim tajnym radcą. W. Konopczyński, Cetner Ignacy [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. III, Kraków 1937, s. 238–239 oraz *Urzednicy centralni i nadworni Polski XIV – XVIII wieku. Spisy*, s. 95.
- 25 Józef Antoni Podoski herbu Junosza (1710–17 I 1779) – wojewoda płocki w 1761 r., kuchmistrz wielki litewski w 1750 r., generał – adiutant królewski, generał lejtnant wojsk koronnych w 1758 r., generał major wojsk koronnych w 1754 r., starosta bobrownicki w latach 1744–1754, starosta dobrzyński, karaczkowski, pokrzywnicki, złotoryjski; ambasador Rzeczypospolitej w Imperium Osmańskim w latach 1759–1760, komisarz z Senatu do Komisji Wojskowej Koronnej, w 1764 r. na Sejmie koronacyjnym został wyznaczony do komisji *Compositio inter status* ... W. Szczygielski, *Podoski Józef Antoni* [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXVII, Wrocław 1982–1983, s. 164–167; *Urzednicy centralni i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV – XVIII wieku. Spisy*. oprac. Henryk Lulewicz i Andrzej Rachuba. Kórnik 1994 oraz *Urzednicy kujawscy i dobrzyńscy XVI – XVIII wieku. Spisy*. oprac. Krzysztof Mikulski i Wojciech Stanek przy współudziale Zbigniewa Górskiego i Ryszarda Kabacińskiego, Kórnik 1990, s. 259.
- 26 Bernard Stanisław Godzki z Gozdu herbu Doliwa (1704–22 VII 1771) – generał-lejtnant wojsk koronnych w 1754 r., kuchmistrz wielki koronny w 1734 r., starosta brzeziński i mukarowski (1744 r.) i smotrycki (1750 r.) oraz wojewoda podlaski w latach 1762–1771. Zdzisław Grot, *Godzki Stanisław Bernard* [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. VIII, Wrocław 1960, s. 392–393.

Flemminga²⁷, pomorskiego, wojewodów. Stanisława księcia Lubomirskiego²⁸, marszałka wielkiego koronnego, Michała księcia Czartoryskiego²⁹, kanclerza wielkiego Wielkiego Księstwa Litewskiego, Jana Borch³⁰, podkanclerzego koronnego, Antoniego Przeździeckiego³¹, podkanclerzego Wielkiego Księstwa Litewskiego, Józefa księcia Sanguszki³², marszałka nadwornego litewskiego, urodzonego Karola Stanisława księcia Radziwiłła³³, marszałka sejmowego, Kazimierza księcia Poniatowskiego³⁴, podkomorzego, Jacka Ogrodzkiego³⁵, pisarza koronnych, Mikołaja Łopacińskiego³⁶, pisarza Wielkiego Księstwa

- 27 Jerzy Detloff Flemming – także Jan Jerzy Flemming (3 III 1699–12 XII 1771) – hrabia, podskarbi wielki litewski w latach 1746–1764, wojewoda pomorski od 1766 r., generał artylerii litewskiej w latach 1738–1754, generał lejtnant wojsk koronnych w 1737 r. oraz pułkownik – komendant Regimentu Piechoty Królowej. W. Konopczyński, *Flemming Jerzy Detloff* [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. VII, Kraków – Wrocław 1948–1958, s. 35–36.
- 28 Stanisław Lubomirski herbu Szreniawa bez Krzyża (25 XII 1722–12 VIII 1783) – marszałek wielki koronny od 1766 r., strażnik wielki koronny w latach 1752–1766, komisarz z rycerstwa Komisji Skarbowej Koronnej w 1765 r., konsyliarz Rady Nieustającej w 1780 r., starosta wiślicki w 1765 r., starosta kałuski, goszczyński i lubocheński. J. Michalski, *Lubomirski Stanisław* [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XVIII, Wrocław 1973, s. 53–56 oraz *Urzednicy centralni i nadworni Polski XIV–XVIII wieku. Spisy*, s. 182.
- 29 Fryderyk Michał Czartoryski, książę na Klewaniu i Żukowie (26 IV 1696–13 VIII 1775) – kanclerz wielki litewski od 1752 r., podkanclerzy litewski od 1724 r., kasztelan wileński od 1722 r., podstoli wielki litewski od 1720 r., starosta grodzieński, łucki, uświacki, jurborski, homelski, kupiski i pieniański. Współzałożyciel i przywódca Familii. W. Konopczyński, *Michał Fryderyk Czartoryski* [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. IV, Kraków 1938, s. 288–294.
- 30 Jan Jędrzej (Andrzej) Józef Borch (Borek) herbu Trzy Kawki (1713–3 X 1780) – kanclerz wielki koronny w 1780 r., podkanclerzy koronny w latach 1767–1780, wojewoda inflancki w latach 1765–1767, podkomorzy inflancki w latach 1744–1765, starosta brodajski w 1746 r., starosta człuchowski w latach 1771–1773, starosta łudecki w 1761 r., starosta łucyński w latach 1762–1772, starosta markowski w 1746 r., starosta wilczański w 1746 r. oraz asesor Kompanii Manufaktur Uprzywilejowanej w 1769 r. W. Konopczyński, *Borch Jan Jędrzej* [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. II, Kraków 1938, s. 311–312 oraz *Urzednicy inflancy XVI – XVIII wieku. Spisy*, oprac. K. Mikulski i A. Rachuba, Kórnik 1994, s. 216.
- 31 Antoni Tadeusz Przeździecki herbu Roch III (5 IX 1718–28 III 1772) – podkanclerzy litewski od 1764 r., referendarz wielki litewski od 1752 r., podczaszy wielki litewski od 1750 r., pisarz wielki litewski od 1739 r., wójt miński w 1752 r., regimentarz partii białoruskiej armii litewskiej w 1764 r. oraz starosta piński, miński i białeński. J. Władysław Dygdała, *Antoni Tadeusz Przeździecki* [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXIX, Wrocław 1986 r., s. 51–54.
- 32 Józef Paulin Jan Adam Sanguszko, książę (20 VI 1740–12 V 1781 r.) – marszałek wielki litewski do 1768 r., marszałek nadworny litewski od 1760 r., starosta krzemieniecki i czerkaski, w czasie elekcji w 1764 r. został sędzią sądu kapturowego. Roman Marcinek, *Sanguszko Józef Paulin* [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXXIV, Wrocław 1992–1993, s. 494–496.
- 33 Karol Stanisław Onufry Jan Nepomucen Radziwiłł „Panie Kochanku” herbu Trąby (27 II 1734–21 XI 1790) – wojewoda wileński do 1762 r., generał lejtnant od 1759 r., komisarz Komisji Porządkowej Cywilno-Wojskowej województwa wileńskiego w 1790 r., marszałek Trybunału Głównego Wielkiego Księstwa Litewskiego w 1755 r., starosta lwowski od 1755 r., miecznik wielki litewski od 1752 r., podczaszy litewski od 1755 r., X ordynat nieświeski, VIII ordynat ołycki, VII pan na Białej. Na zwołanym 5 października 1767 sejmie w Warszawie został jego marszałkiem. J. Michalski, *Radziwiłł Karol Stanisław „Panie Kochanku”* [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXX, Wrocław 1987, s. 248 oraz *Urzednicy centralni i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV – XVIII wieku. Spisy*, s. 146.
- 34 Kazimierz Poniatowski herbu Ciołek (15 IX 1721–13 IV 1800) – generał-lejtnant wojsk koronnych w 1752 r., podkomorzy nadworny koronny w latach 1742–1773, komendant gwardii konnej koronnej w latach 1761–1773, starosta spiski, stryjski, tyszwowiecki, rycki, szadowski, lubelski oraz sokalski (w 1752 r.), wójt stojanowski. Z. Zielińska, *Poniatowski Kazimierz* [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXVII, Wrocław 1982–1983, s. 444–453.
- 35 Jacek Bartłomiej Józef Ogrodzki (13 VIII 1711–15 V 1780) – dyrektor gabinetu króla Stanisława Augusta Poniatowskiego, sekretarz wielki koronny, pisarz wielki koronny w latach 1764–1771, sekretarz Departamentu Interesów Cudzoziemskich Rady Nieustającej w latach 1775–1780, dyrektor w latach 1764–1780. J. Michalski, *Ogrodzki Jacek Bartłomiej* [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXIII, Wrocław, 1978 r., s. 648–651 oraz *Urzednicy centralni i nadworni Polski XIV – XVIII wieku. Spisy*, s. 100.
- 36 Mikołaj Tadeusz Łopaciński herbu Lubicz (20 V 1715–4 I 1778) – wojewoda brzesko-litewski od 1777 r., pisarz wielki litewski w latach 1764–1777, instygator litewski od 1750 r., starosta mściławski w latach 1757–1767 oraz poseł na Sejm. W. Szczygielski, *Łopaciński Mikołaj Tadeusz* [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XVII, Wrocław 1973 r., s. 400–402.

Litewskiego, Józefa Wilczewskiego³⁷, podkomorzego wielkiego, Walentego Sobolewskiego³⁸ i innych | (5) wielu obojga narodów senatorów i posłów na teraźniejszy Sejm zgromadzonych sekretarzy i dworzan Naszych.

Niniejszy tedy list dyplomatyczny po wykonanej przed przewielebnym kanclerzem wielkim koronnym na wierność Rzeczypospolitej pomienionego urodzonego Antoniego Fryze przysiędze z Kancelarii Koronnej wydać rozkazaliśmy.

Stanisław August Król

Diploma nobilitacyjny urodzonego Antoniego Fryze i nadanie herbu

Jan Karnicki [podstoli i] horodniczy inflancki; jego królewskiej mości i pieczęci mniejszej koronnej sekretarz, ręką własną | (6)

Pro Cancellariatu

Illustrissimi ac Excellentissimi Domini et Domini

Joannis in Warsklany Prete Comitis

a Borch

Pro: Cancellorji Regni Lucinen' etc. Capitanei.

Sigillatum

37 Józef Wilczewski (1700 – przed 20 VIII 1779) – kasztelan podlaski od 1771 r., konsyliarz Rady Nieustającej w 1775 r., generał major w 1756 r., chorąży i podkomorzy wiski, rotmistrz chorągwi 5 Brygady Kawalerii Narodowej. [Wikipedia. Wolna encyklopedia; Józef Wilczewski, dostęp 30 X 2020 r.]

38 Walenty Sobolewski herbu Ślepowron (1724–1800) – szambelan królewski (Augusta III Sasa w 1762 r. i Stanisława Augusta Poniatowskiego od 1765 r.), kasztelan czerski w 1791 r., podkomorzy warszawski w 1780 r., chorąży warszawski w 1778 r., Ewa Danowska, *Walenty Sobolewski*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXXIX, Warszawa – Kraków 1999–2000, s. 593.

STRESZCZENIE

Akt nadania szlachectwa urzędnikowi I Rzeczypospolitej Antoniemu Fryze przez króla Stanisława Augusta Poniatowskiego, znajdujący się w zbiorach Archiwum Naukowego Muzeum Warszawy, stanowi nie tylko interesujący przykład dokumentu monarszego, ale jest także pięknie wykonany. Posiada inicjały, złocenia, rysunek herbu nowego szlachcica oraz podpisy wielu najważniejszych osób w państwie. Dodatkowo jego oprawa oraz przyczepione na sznurkach pieczęcie (umieszczone w srebrnych puszkach) powodują, że jest cenny i unikalny.

Edycja tego archiwaliu pozwoli szerszej publiczności poznać nie tylko sposób nobilitowania zasłużonych urzędników I Rzeczypospolitej, ale również metodę wykonywania tego typu pism.

Słowa kluczowe: akt, szlachectwo, nobilitacja, nadanie, Antoni Fryze, monarcha, Stanisław August Poniatowski, urzędnik, przywilej, sejm, herb

SUMMARY

The act of King Stanisław August Poniatowski's knighting the civil servant Antoni Fryze during The First Polish Republic is preserved in the Scientific Archive of the Museum of Warsaw. It is an interesting example of the royal document, which is moreover beautifully crafted. It has initials, gold-plating, a drawing of the new nobleman's coat of arms and signatures of the most important people in the country. Additionally, its framework and seals attached to strings (placed in silver cans) make it valuable and unique.

For that reason, the edition of the archival document will acquaint a wider audience not only with the way of ennoblement of distinguished officials during The First Polish Republic, but also the way these types of texts were crafted.

Key words: act, nobility, ennoblement, bestowal, Antoni Fryze, monarch, Stanisław August Poniatowski, civil servant, charter, Sejm, coat of arms.